

INTERVJU

CENA MIRNOG PREVRATA

Za borbu protiv organizovanog kriminala i mafije neophodne su demokratske institucije koje javno i otvoreno obavljaju svoj posao. Akcija „Sablja“ je bila propuštena prilika da se u Srbiji učvrsti demokratija

Za LIMESplus govori Mauricio Masari, ambasador OEBS-a u Srbiji i Crnoj Gori

LIMESplus: Ako je organizovani kriminal “sistem moći” (zločinačke, političke, ekonomske, kulturne), policija i sudstvo jesu nužan, ali ne i dovoljan uslov za uspostavljanje efikasnog “sistema borbe” protiv njega. Kako u tom kontekstu ocenjujete institucionalne kapacitete, političku volju i spremnost države SCG i društva u celini za tu borbu?

MASARI: Razume se da bez političke volje ne može da se reši ništa, nijedan problem, a ponajmanje problem organizovanog kriminala. Ipak, moramo biti realni u vezi s tim i uzeti u obzir posebnosti i teškoće s kojima se Srbija i Crna Gora suočava u tranziciji.

U Srbiji je u oktobru 2000. godine izvedena demokratska revolucija, ali mirnim putem, a cena tog mirnog prevrata jeste da su tako opstale i određene državne i paradržavne strukture, kao i razgranate mreže manje-više tajnih centara moći koji su se učvrstili tokom razdoblja Miloševićeve vlasti i tokom ratova među narodima na ovim prostorima, i koji, osim za ratne zločine, snose veliku odgovornost i za rukovođenje organizovanim kriminalom. Ukratko, promene u Srbiji nisu donele potpuni raskid s prošlošću i to je znatno otežalo oslobađanje celokupnog društva i struktura vlasti od kriminala. S druge strane, u Crnoj Gori, još više nego u Srbiji, postoji apsolutni kontinuitet kada je reč o preživljavanju određenih struktura iz prethodnog režima. Pošto

tamo nije bilo „5. oktobra 2000“, to je određenim strukturama vezanim za organizovani kriminal omogućilo da opstanu, možda i lakše nego u Srbiji. Ako to imamo u vidu, možemo da pretpostavimo da će naporedo s demokratskim razvojem u ovim dvema republikama i s njihovim postepenim uključivanjem u procese evropske integracije, sve više jačati njihova zajednička rešenost i efikasnost u borbi protiv organizovanog kriminala. Zaista je od ključnog značaja da rukovodstva u obema republikama i na delu pokažu svoju krajnju odlučnost u toj borbi. Biće neophodno da se izvrši postepena smena kadrova u policiji, pravosuđu i javnoj upravi, kako bi te institucije u što većoj meri poštovale načela profesionalnosti, nezavisnosti i otvorenosti u svom radu.

LIMESplus: Koliko na efikasnost borbe protiv organizovanog kriminala utiče to što na nivou Državne zajednice ne postoje zajednička politika ni institucije koje bi je sprovodile i činjenica da je Kosovo izvan ingerencija i Srbije i SCG a da saradnja sa UNMIK-om u toj oblasti očigledno ne omogućava adekvatno suprotstavljanje veoma delotvornoj „sradnji“ mafija na ovim prostorima?

MASARI: Čini mi se da je sam nedostatak zajedničkih državnih struktura samo donekle problematičan. Kada je 2003. godine nastala Državna zajednica Srbija i Crna Gora, odlučeno je da upravljanje pravosuđem i unutrašnjim poslovima neće biti u njenoj, već u nadležnosti republika članica. Mnogo je značajnije da ministarstva unutrašnjih poslova i pravosuđa, kao i službe bezbednosti u obema republikama dobro funkcionišu i uspostave blisku međusobnu saradnju. Isto važi i za saradnju sa postojećim strukturama na Kosovu. I tako se opet vraćamo na problem političke volje. Bilo bi značajno da se, tamo gde je to moguće, pravosuđe i unutrašnji poslovi depolitizuju, da se odvoje od nerešenih pitanja vezanih za status Crne Gore ili Kosova i da nastoje da saraduju, da se ponašaju pragmatično, jer inače ni Srbija, ni Crna Gora, ni Kosovo neće moći uspešno da se bore protiv organizovanog kriminala. Ne smeju se zanemariti nadnacionalna, multietnička obeležja organizovanog kriminala koji ne priznaje granice, bilo da je reč o nedozvoljenoj trgovini oružjem, drogama ili ljudima. Kada organizovani kriminal prodre u državne institucije, njegovo dejstvo je razorno i slabi svaku državu, bez obzira na njen politički status. Ne mogu se čekati konačne odluke o statusu da bi otpočela ozbiljna saradnja između Srbije, Crne Gore i Kosova u borbi protiv organizovanog kriminala. Trebalo bi da tu činjenicu najozbiljnije shvate predstavnici institucija u svim ovim sredinama.

LIMESplus: U Studiji izvodljivosti pridruživanja SCG Evropskoj Uniji jasno su navedene i obaveze u borbi protiv organizovanog kriminala. Šta su najozbiljniji problemi koji bi mogli da spreče ispunjenje tih obaveza, a šta eventualne povoljne tačke koje bi mogle da posluže kao dobra po-

MASARI: Najvažnije je da se u društvu postigne široki demokratski konsenzus oko toga da je neophodno da se delovanjem demokratskih institucija i pravne države protiv organizovanog kriminala povede odlučna i stvarna borba.

Tokom proteklih godina i demokratske snage su borbu protiv organizovanog kriminala često koristile kao povoljnu priliku za obračun sa svojim političkim protivnicima, što znači da su partijske interese stavljali iznad državnih. Nije nikakva tajna da državi još nije pošlo za rukom da rasvetli ni najteže slučajeve, kao što je ubistvo bivšeg premijera Đinđića.

Ova „partizanska“ logika mora da se prevaziđe i tu ova zemlja srećom ne polazi od nule. Jer, uprkos brojnim stranputicama kroz koje prolazi u tranziciji doneto je mnoštvo zakona i uspostavljene su brojne institucije. Srpska vlada je upravo pripremila strategiju za borbu protiv korupcije, Skupština treba da donese Zakon o zaštiti svedoka, a 2003. godine usvojen je i Zakon o ratnim zločinima koji će uskoro biti proširen i detaljnije razrađen nizom amandmana. Ustanovljeni su i novi organi, kao što su Specijalni tužilac za organizovani kriminal i Specijalni tužilac za ratne zločine. To su samo neke od novina, a mogli bismo još da nabrajamo. Mnogi od ovih novih zakona i institucija koncipirani su i obrazovani uz stručnu pomoć i podršku evropskih i drugih međunarodnih organizacija, uključujući i OEBS. Ali, ključnu ulogu u njihovom funkcionisanju imaju i civilno društvo, nevladine organizacije i mediji. Ukratko, neophodno je veće učešće građana u svemu tome. Jer, ne može se očekivati da napredak i sve reforme budu nametnute odozgo. Civilno društvo i NVO u Srbiji su veoma aktivni i to s pravom, naročito kada je reč o pritisku u vezi sa rasvetljavanjem ratnih zločina i događaja iz bliske prošlosti. Ipak, trebalo bi da budu aktivniji i kada je reč o drugim problemima, poput organizovanog kriminala i korupcije.

LIMESplus: Američki Stejt Dipartment je nedavno saopštio procenu da u Srbiji i Crnoj Gori još nisu dostignuti minimalni standardi za eliminisanje trgovine ljudima, ali da su obe republike uložile značajne napore u tom pravcu. O kojim postignućima je zapravo reč i koliko su opšti standardi ispunjeni u borbi protiv drugih vidova organizovanog kriminala?

MASARI: Nedoželjena trgovina ljudima i dalje je veoma ozbiljan i složen problem koji se ne odnosi samo na Srbiju i Crnu Goru, već na celokupan region Jugoistočne Evrope, a da i ne govorimo o drugim zemljama u okruženju, kao što su Moldavija, Ukrajina i Belorusija. Postoji više različitih vidova nedozvoljene trgovine ljudima, od trgovine ženama, preko trgovine decom, do trgovine radnom snagom. Da bi se uspešno uhvatili u koštac sa ovim problemom, neophodno je učiniti ogromne napore, kako na državnom, tako i na nivou čitavog regiona.

U Srbiji i Crnoj Gori, uz podršku međunarodne zajednice i domaćih nevladinih organizacija, po prvi put, „ex novo“ udaraju se temelji za uspešnu borbu protiv ovog problema. Naime, u ministarstvima unutrašnjih poslova i u jednoj i u drugoj republici uvedeni su Specijalni koordinatori koji povezuju i usaglašavaju akcije različitih službi u oblasti borbe protiv nedozvoljene trgovine ljudima. Zatim, u Srbiji, pri Ministarstvu za rad i socijalna pitanja, uz podršku Misije OEBS-a u Beogradu, u tu svrhu je osnovana Agencija („National Referral Mechanism“) za pronalaženje i zaštitu žrtava nedozvoljene trgovine ljudima. U Crnoj Gori je usvojen novi Zakon o zaštiti svedoka (a takav zakon biće uskoro usvojen i u Srbiji), što predstavlja ključno sredstvo za borbu protiv nezakonite trgovine ljudima. Pored toga, u krivične zakonike obeju republika uvedena je i trgovina ljudima kao krivično delo. Reč je o značajnom napretku koji je ostvaren u relativno kratkom roku od svega nekoliko godina. Ovo nikako ne znači da smo se primakli rešenju problema. Mnogo toga još treba da se uradi. Mislim da je i dalje osnovni problem da nove institucije i nova sredstva za tu borbu počnu da deluju, odnosno, da se primenjuju i budu efikasna i u praksi. Nije dovoljno što su usvojeni zakoni, osnovane agencije i uspostavljeni mehanizmi za usklađivanje dejstava različitih službi, ako policijski i pravosudni organi nisu takođe u stanju da aktivno, stručno i nezavisno garantuju da će odgovorni za taj užasan zločin doći pred lice pravde i biti primereno kažnjeni.

Ako pogledamo brojke, na primer u Crnoj Gori, videćemo da se na prste mogu nabrojati oni kojima je u poslednjih nekoliko godina suđeno i koji su osuđeni zbog krivičnog dela nedozvoljene trgovine ljudima. Da li je to onda uverljiva borba? Razume se da nije. Valja takođe podsetiti i na čuveni slučaj od pre nekoliko godina koji se odnosi na jednu ženu iz Moldavije, žrtvu trgovine ljudima u Crnoj Gori. Tada je izbilo na videlo da su neke ličnosti iz javnog života bile posredno ili neposredno upletene u taj događaj. A za taj slučaj je javnost saznala prvenstveno zahvaljujući snažnom pritisku međunarodne zajednice i pojedinih nevladinih organizacija. Uprkos tome, nije podignuta nikakva optužnica, a vlasti su prikrivale činjenice i grčevito se branile tvrdeći da nikakvog slučaja nije ni bilo, te da je sve to samo plod „zavere“ koju su protiv Crne Gore skovali međunarodna zajednica ili srpske tajne službe. Ovim sam samo hteo da pokažem – a to važi kako za Crnu Goru, tako i za Srbiju – da država ne može uspešno da se bori protiv nedozvoljene trgovine ljudi – ma ako policija i sudstvo nisu nezavisni. Razume se da mi, kao međunarodne organizacije, možemo da pružimo stručnu obuku sudija, tužilaca i specijalnih jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova za borbu protiv trgovine ljudima – čime se već duže vremena upravo i bavimo. OEBS je organizovao i brojne

resovao za ovaj težak problem i naveo ih da više i tačnije pišu o njemu. Ali sve to ne vredi mnogo ukoliko na kraju izostane neophodna politička volja da institucije budu nezavisne u svom radu. I najzad, da naglasimo da je u okviru ovog problema veoma značajno i ponovno uključivanje žrtava nedozvoljene trgovine ljudima u društvene i ekonomske aktivnosti. To je podjednako važno kao i sama borba protiv trgovine ljudima, mada još nije rešeno na odgovarajući način, pored ostalog i zbog predrasuda koje postoje u ovoj sredini. Tako se, recimo, nedozvoljena trgovina ženama, prema uvreženom mišljenju i dalje često povezuje s prostitucijom, premda je reč o nečem sasvim drugom.

LIMESplus: Jedna od specifičnosti organizovanog kriminala u ovom području je i njegova povezanost sa ratovima i ratnim zločinima počinjenim na prostoru bivše Jugoslavije. Koliko to otežava i određuje borbu protiv njega ili zahteva primenu nekih „specifičnih“ metoda? I da li princip „dobrovoljne predaje“ na kojem država Srbija insistira kada je reč o haškim optuženicima za ratne zločine može da utiče na verodostojnost njene borbe protiv organizovanog kriminala i traganja za njegovim pripadnicima?

MASARI: Razume se da borbu protiv organizovanog kriminala otežava njegova povezanost sa ratnim zločinima. Razlog za to je sasvim jednostavan. Obični kriminalci su se jedno vreme skrivali pod maskom branilaca otadžbine, pa je stoga i demokratskim vladama bilo teško da protiv njih preduzmu odlučne mere. Ti zamaskirani kriminalci su zapravo bili u povlašćenom, zaštićenom položaju, zahvaljujući činjenici da je u zemlji izmučenoj i poraženoj u ratovima raspoloženje javnosti prema hapšnju ratnih zločinaca i prema saradnji sa Tribunalom u Hagu bilo krajnje nepovoljno. Ne verujem da su obični ljudi shvatali da su svojim odbijanjem pune saradnje sa Tribunalom u Hagu, zbog nacionalnog ponosa, u stvari veoma često, premda ne i uvek, time pomagali običnim kriminalcima koji su želeli da zadrže svoj povlašćeni ekonomski položaj stečen tokom razdoblja ratova, sankcija i Miloševićevog režima. Kada je reč o „dobrovoljnoj predaji“, razume se da bi međunarodna zajednica bila mnogo zadovoljnija kad bi vlada odmah uhapsila osumnjičene i jasno se ogradila od njih. Ali moramo da budemo realni i da uzmemo u obzir stvarne prilike u zemlji, kao i činjenicu da je sadašnja vlada ipak manjinska. Za mene je najvažniji rezultat, odnosno činjenica da je ove godine petnaestak osumnjičenih isporučeno Hagu i da je to znatno olakšalo breme obaveza Srbije prema tom Tribunalu. Taj napredak je omogućio da i Brisel ponovo uzme u razmatranje pridruživanje Srbije EU, a to nije mala stvar. Razume se da saradnja sa Hagom nije završena, a pre svega još nije rešen slučaj Mladić. Ali je učinjen veliki napredak, pa makar i pomoću sistema „dobrovoljnih predaja“.

LIMESplus: Ubistvo premijera Đinđića značilo je i poraz države. I mada su mnogi građani Srbije tokom vanrednog stanja koje je usledilo i

sprovedenja akcije „Sablja“ prepoznali pokušaj ponovnog uspostavljanja države i rehabilitacije načela kažnjivosti zločina (čemu je doprinela i činjenica da je SCG upravo tada primljena u Savet Evrope), u poslednje vreme više se govori o kršenju ljudskih prava pritvorenika i osumnjičenih za taj i brojne druge zločine, kao i o legalitetu i legitimitetu, pa čak i opravdanosti postojanja tzv specijalnog suda i specijalnog tužilaštva, nego o konkretnim rezultatima te akcije i ciljevima tog suda. Koliko je zapravo i kakvog efekta sve to (i sama akcija i naknadna relativizacija njenih rezultata) imalo i ima na organizovani kriminal u Srbiji?

MASARI: Veoma je teško dati ocenu rezultata akcije „Sablja“. Mislim da ne raspoložemo sa dovoljno podataka da bismo mogli da damo pravičan sud o tome. Ubistvo premijera je već po sebi svedočanstvo o porazu institucija i države. Bez obzira na to koji su bili razlozi za to ubistvo, očito je da počinioci nisu bili nimalo zainteresovani za demokratsku i evropsku budućnost Srbije. Ali moram da kažem, da je i među onima koji su se nalazili na suprotnoj strani, odnosno, onima koji su bili bliski premijeru Đinđiću i njegovim političkim naslednicima, takođe bilo nekih „mračnih sila“ nezainteresovanih za demokratsku i evropsku budućnost Srbije. To objašnjava i pojedine nejasne postupke u rukovođenju akcijom „Sablja“ tokom četrdeset i dva dana koliko je trajalo vanredno stanje. Gotovo je nezamislivo da bi u nekoj stabilnoj demokratiji ubistvo premijera, bez obzira na teške, čak užasne posledice tog čina, moglo da izazove neke od političkih postupaka koji su zabeleženi tokom akcije „Sablja“.

Mi iz međunarodne zajednice u početku smo nastojali da razumemo i opravdamo vanredno stanje kao krajnju meru uvedenu da bi se pronašli i uhapsili počinioci, ali bez primene postupaka koji prevazilaze tu svrhu. Međutim, tokom sprovođenja akcije pokazalo se da je među onima koji su tada bili na vlasti bilo i nekih koji su želeli da postignu više od hvatanja krivaca za Đinđićevo ubistvo i stekli smo utisak da su oni planirali mnogo složeniju političku operaciju u nameri da se otarase onih koje su smatrali svojim političkim protivnicima i da pomoću „čvrste ruke“ postave temelje novog sistema i ustrojstva vlasti, da donesu novi Ustav, da uvedu postupak za imenovanje sudija koji bi bio pod njihovim nadzorom, da ograniče slobodu štampe. Oni su tu operaciju nazivali demokratskom revolucijom uperenom protiv nacionalističkih snaga i „protivnika haškog Tribunala“, ali je taj plan podrazumevao i neliberalne postupke koji su sve više izazivali zabrinutost međunarodne zajednice, uključujući i OEBS. Niko ne može da se uhvati u koštac sa organizovanim kriminalom i mafijom i da ih porazi neliberalnim i selektivnim metodama. Neophodne su demokratske institucije koje javno i otvoreno obavljaju svoj posao. Sve u svemu, akcija „Sablja“ je bila propuštena prilika da se demokratija

učvrsti u Srbiji. Umesto da posle tragične Đinđićeve smrti podstakne nastavak pozitivnih procesa, ova akcija je unazadila zemlju jer je produbila sukobe na političkoj sceni i podele u okviru demokratskih snaga.

LIMESplus: Smatra se da je organizovanom kriminalu lakše da živi uporedo s neefikasnim državnim institucijama, nego da prodire u njih ili ih eventualno preuzme. Šta u tom smislu pokazuje primer Srbije koja je iskusila sve te varijante?

MASARI: Mafija i kriminal cvetaju onda kada su demokratske institucije slabe i/ili kada se u njih lako prodire. Kriminalci se boje demokratije i pravne države. To znači da oni izvrsno „plivaju“ u uzburkanim vodama tranzicije, kada je stari sistem srušen, a novi, demokratski se još nije učvrstio. Neophodna su jasna pravila. U Srbiji još nije donet novi Zakon o policiji (u Crnoj Gori ga je Parlament usvojio tek nedavno, posle više od godinu dana čekanja), dok su delotvornost i nezavisnost u radu pravosuđa i dalje slabe u obema Republikama. Demokratske institucije moraju da se suprotstave organizovanom kriminalu, to je i jedna od ključnih obaveza i Srbije i Crne Gore za ulazak u Evropsku Uniju. Komisija Evropske Unije je u svom, premda sveukupno gledano pozitivnom izveštaju o Studiji izvodljivosti, iznela više nego jasnu ocenu da su postignuća na tom planu „nedovoljna“. U interesu je Evropske Unije da prihvati u svoje članstvo one zemlje koje mogu da doprinesu borbi protiv međunarodnog kriminala i pretnji i tako postanu „proizvođači“, a ne samo puki „potrošači“ stabilnosti.

*Razgovarala Slađana Madžgalj-Žakula
Prevela Mirela Radosavljević*